

■ 2022. szeptember 22-én a Magyar Levéltárosok Egyesülete és Budapest Főváros Levéltára társszervezésében megvalósult Levéltári őszi szakmai nap alkalmával került sor a megújult Magyar Levéltári Portál, valamint a Magyarország levéltárai című kötet új kiadásának bemutatására, valamint több levéltári oktatófilm premierjére.

Fehér Csaba

Oktatófilmek levéltárosoknak – a Magyar Levéltárosok Egyesületének projektje

A levéltáros szakma már évtizedek óta egyértelműen kihívásokkal szembesül, ami folyamatos megújulásra, megfelelésre készíteti. Tény, hogy a levéltárak és munkatársaik tevékenységéről igen keveset tud a nagyközönség, de gyakran az egyes levéltárakban dolgozó kollégák részére is ismeretlenek a legújabb trendek, eredmények, gyakorlati tapasztalatok. A pandémia egyáltalán nem segített, inkább nehezített a levéltárak helyzetén. A megújulásra kidolgozott stratégiát 2012-ben indította el a Magyar Levéltárosok Egyesülete (MLE) a Nyitott Levéltárak rendezvénysorozattal,¹ amelynek célja a társadalom, az emberek, a felhasználók számára ismertté tenni a levéltárakat, amelyek nem poros raktárak, hanem az állampolgárok számára hasznos és fontos intézmények, közösségi terek. A szolgáltató levéltár eszméje paradigmaváltás volt, amelynek pozitív következményeit már tapasztaljuk működésünk, mindennapjaink során.

A projekt háttere és kiindulópontja

Az MLE 2022-ben elnyerte az Emberi Erőforrások Minisztériuma támogatását, egy olyan projekt lebonyolítására,² megvalósítására, amely a pandémia után kialakult helyzetben a kulturális tevékenységek, az egyesületek működésének újraindítását és a levéltárak munkájának támogatását tűzte ki célul. Az MLE a levéltáros társadalom, a szakma számára megismerhetővé, elérhetővé kívánta tenni a legújabb eredményeket és tapasztalatokat, hogy az egyes levéltárak és munkatársaik példáján keresztül elősegítse a követendő, követhető minta, minták minél szélesebb körű elterjedését. A megközelítéseknek persze számos formája, útvonala lehetséges, illetve anyagi tényezők is jelentősen befolyásolják a megvalósítást, ezért a bemutatott példák nem jelentik az egyedüli helyes utat.

Az alapgondolat szerint rövid oktatófilmek formájában lehet leghasznosabban ötleteket adni, segítséget nyújtani a kollégák számára, hiszen ezek az anyagok viszonylag

¹ <https://archivportal.hu/index.php/nyitott-leveltarak-2015-2016/> (A letöltés ideje: 2022. október 6.)

² Az elszámolást a Nemzeti Művelődési Intézet Nonprofit Kft. számára kellett benyújtanunk, ahonnan a kifizetés történt.

könnyen megismerhetők, letölthetők és felhasználhatók. Ezzel a levéltárosok tudás- és kompetenciafejlesztését segítjük, de a filmek mellett workshop jelleggel online és offline marketing ismeretek átadása is felmerült. A fentiekkel párhuzamosan pedig elkezdődött a Magyar Levéltári Portál³ megújítása, korszerűsítése. A pályázat kidolgozója Hermann István, Budapest Főváros Levéltára (BFL) szakmai főigazgató-helyettese volt, akivel a későbbiekben a filmek témáját is egyeztettük.

Az MLE elnöke 2022. február 2-án kért fel a megvalósítás előkészítésére,⁴ és már akkor is tudható volt, hogy a megvalósításra, rendkívül rövid idő áll rendelkezésre, ugyanis a határidő június 30. Szerencsés körülményként adódott, hogy a BFL korábbi projektjeiben már felvettük a kapcsolatot egy filmes stábbal.⁵ A jó munkakapcsolat, a jó tapasztalok, a lelkiismeretes munkavégzés, a levéltári környezet ismerete és a rövid határidő egyértelművé tette, hogy a történelem és a levéltárak iránt elkötelezett Bárány Krisztián filmrendezőt és a Filmever Stúdiót kell felkérnünk.

A beadott és elfogadott pályázat alapján hat oktatófilmet kellett készíteni, amelyeknek alapvetően az állományvédelmi módszerek általános alkalmazását, a kiállítások készítésének folyamatát, továbbá a levéltár-pedagógiai foglalkozások kidolgozását, a családtörténet-kutatást, a rendezvények szervezését és az intézményi marketing (brandépítés) témakörét kellett bemutatniuk.

A színopsziszokat, illetve a filmek forgatókönyvét és szöveggönyvét a szakértő levéltáros kollégák állították össze. Végül a filmes megoldások és lehetőségek tükrében Bárány Krisztián szakmai vezetésével az általa készített forgatási tervek alapján, a forgatások előtt és a stúdióvágás során csiszoltak, formáltak meg a filmes szakemberek (rendező, operatőrök, világosítók, hangmérnök és vágók) a levéltáros szakértők együttműködésével. A filmesekkel, az egyesülettel, a szakértőkkel és szereplőkkel a kapcsolattartás e sorok írójára hárult, munkáját Fazekasné Toma Katalin segítette.

P. Holl Adrienn a BFL Állományvédelmi Főosztályának vezetője a konzerválás és kiállítás rendezés, Rácz Attila a BFL II. főosztályának vezetője és Mautner Zoltán csoportvezető és levéltár-pedagógiai szakember a levéltár-pedagógia, Garami Erika levéltáros, kutatószolgálatos szakember a családtörténet-kutatás, Fehér Csaba és Toma Katalin a levéltári rendezvények szervezése (Nyitott Levéltárak nyitó eseménye a Levéltári Piknik) és az intézményi promóció (BFL bemutatása) témakörében készülő filmek felelősei voltak.⁶

³ <https://archivportal.hu/> (A letöltés ideje: 2022. október 8.)

⁴ A nemhivatalos projektmenedzsmentet a BFL V. Tájékoztatói és Közművelődési Főosztály vezetése alkotta: dr. Fehér Csaba és Fazekasné dr. Toma Katalin.

⁵ CO:OP Community as Opportunity – The creative archives' and users' network, A közösség, mint lehetőség – A levéltárak és felhasználóik alkotói hálózata (2014–2018), Adventures in Archives keretében 5 kisfilm készült el a projektben résztvevő diákoknak a levéltárakban szerzett tapasztalataikról, élményeikről, amelyet profi filmesek segítségével készítettek. https://www.youtube.com/watch?v=Nt5EWI5AGKQ&list=PLnryaYsO_AiAhEfe23Mz-AZRF3Joi1RQr (A letöltés ideje: 2022. október 8.)

⁶ A filmekhez jogtisztá stockzenét használtunk. Az interjúk mellett a narrációt fiatal színészek, illetve Reviczky Gábor színművész mondta fel, aki a bemutató (brand) filmnek is aktív szereplője, főszereplője lett.

A munka kiindulópontját a levéltárosok által készített rövid vázlatok jelentették. Ezeket fejtették ki, bővítették ki többszörös iteráció során a filmrendezővel, míg összeállt a forgatókönyv. A forgatókönyvek és azok módosítása a projektvezető (Fehér Csaba) értesítésével történt. Eredetileg három-három nagyjából 5 és 10 perces film készítését

terveztük, de a témák és történetek alakulásával a filmanyag hossza is változott, jobbra hosszabb lett.⁷

A projektvezető egyeztetett a forgatási helyszínekről, illetve a forgatási időkről is. Természetesen, ahogy ez már lenni szokott többször is módosítani kellett a forgatások időpontját; nemcsak az időponttűközések, hanem a témák számossága, a forgatókönyv bonyolultsága is megnövelte a forgatási napok számát. Az alapos előkészületeket követően az első két forgatási nap május 24–25-ére esett és ezt még további öt követte. Az utolsó képkockákat az V. Levéltári Piknik napján, június 18-án vették fel. Az alkotók mindvégig törekedtek az alapos munkára, és két alkalommal még később is visszatértek raktárainkba, hogy néhány iratról további felvételeket készítsenek.

A levéltárszakmai stáb bázisát a BFL adta, de területi, egyházi és szaklevéltárak is együttműködtek a munkában, úgymint a Magyar Nemzeti Levéltár Jász-Nagykun-Szolnok Megyei Levéltára, az Evangélikus Országos Levéltár (EOL) és a Budapesti Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetem Országos Műszaki Információs Központ és Könyvtár Levéltár (BME OMIKK), valamint helyszínt is biztosítottak a forgatás számára.⁸

Az oktatófilmek

Levéltári kincsek nyomában Reviczky Gáborral

A BFL intézménybemutató filmjéhez készített forgatókönyvet két fő szempont alapján kellett összeállítani: egyrészt ne legyen hagyományos levéltári tevékenységeket bemutató kliségyűjtemény, hanem figyelemfelkeltő, érdekes, az eredményeket kiemelő, a levéltár használatát, használhatóságát, értékeit bemutató alkotás, vagyis fókuszáljon kiemelkedő eredményekre és itt őrzött „kincsekre”. A második egyáltalán nem elhanyagolható szempont, a bemutató személyének megtalálása lett. Fontosnak tartottuk, hogy az illető személy ismert ember legyen, aki az intézménybe belépve saját érdeklődésének megfelelő útvonalat bejárva fedezi fel, tapasztalja meg a levéltárat. Amint a főszereplő Reviczky Gábor személyét megtaláltuk, a már kialakult forgatókönyvet tovább szőttük.⁹ Olyan jeleneteket áldomtunk bele, amelyek a művész személyes sorsát is befolyásolták, és ezzel

⁷ Levéltári kincsek nyomában Reviczky Gáborral (12:18), Családfa-kutatás a levéltárban: a Nobel-díjas Wigner Jenő nyomában (9:13), Levéltár-pedagógiai foglalkozások: A Pál utcai fiúk és kortársaik nyomában (17:59), Állományvédelmi feladatok a levéltárban: konzerválás levéltárosoknak (8:10), Állományvédelmi feladatok nyomában: a kiállításrendezés (5:54), Így készül a Levéltári Piknik (3:43).

⁸ Helyszíneként szerepel a levéltár-pedagógiai filmben a Dunamelléki Református Egyházkerület Ráday Levéltára is.

⁹ A forgatókönyvet Bárány Krisztián, Fazekasné dr. Toma Katalin és dr. Fehér Csaba írták.

közelebb kerülve a levéltárhoz közelíthettük nézőinket is. A kidolgozott gyártási terv csaknem percről-percre rögzítette, mikor, hol, ki, mit csinál és mond: Reviczky ízelítőt kap a főváros és a levéltár legbecselesebb írott emlékeiről az úgynevezett „páncél” raktárban; meglátogat egy levéltári raktárat, és itt szembesül a főváros 18. századi múltjával; Klósz György 19. század végi fényképein keresztül eljut a színházakig, főleg a szívének kedves Vígszínházig, amelynek több mint három évtizedig tagja volt. A Budapest Időgép segítségével „kutatást végez” térképek, színházi fotók, iratok között, vagyis szűkebb érdeklődési körében. A kutatóteremben megtekinti Jászai Mari végrendeleteit és hozzájut mentora, tanára Kazimir Károly rendező magánirataihoz. Fontos, hogy nem egy ismeretlen hang darálja el a tényeket, hanem egy ismert és elismert szereplő, így Reviczky Gábor hangjával már jobban működik a narráció. Személyén keresztül, interpretációjában látjuk a levéltárat egyfajta kedvcsináló film keretében.¹⁰ Az elkészült alkotás célja önmagán túlmutatva egyfajta minta adása. Milyen tényeket kell, lehet kiemelni saját közgyűjteményünkéből, amely csalogató lehet, és hogyan, milyen eszközökkel lehet találni és vonzóvá tenni intézményünket.

Így készül a Levéltári Piknik

Az MLE által 2012-ben meghirdetett országos programsorozat a Nyitott Levéltárak már hagyományos évadkezdő rendezvénye a Levéltári Piknik immár 2017 óta valósul meg Budapest Főváros Levéltárában. A sodró lendületű werkfilm – *Így készül a Levéltári Piknik* címmel¹¹ – a szervezők munkáját követi végig, és a rendezvénykészítés fázisait mutatja be, valamint a rendezvény napját „közvetíti”, érzékeltetve a jól sikerült program hangulatát. A készítőik célja ötlet és minta nyújtása volt más intézmények számára is hasonló események szervezéséhez. A rendezvény helyszínének felépítését követően a szervezők eligazításának képeit láthatjuk. A filmet a két fő szervező, Fazekasné Toma Katalin és Fehér Csaba nyilatkozatai tagolják, amelyben a rendezvény szerepéről, értékéről, helyéről és hitvallásukról kapunk információt. Az eseményen a hazai levéltárak mellett határon túli archívumok is képviseltetik magukat, ezzel erősítve a levéltári társadalom, illetve a magyarság egységét. Az udvaron felállított sátrakban a levéltárak tájékoztatást nyújtanak működésükről, iratanyagukról, kiadványaikról és kvizekkel, gyermekjátékokkal kedveskednek az érdeklődőknek. Kulturális programok mellett – kiállításvezetés, levéltári backstage túra, családtörténet-kutatási gyorstalpaló előadás, Budapest Időgép, gyerekprogramok – bábszínház, zene- és táncitanítás, arcfestés és állatsimogató, gyerekkoncert és levéltár-pedagógiai foglalkozások, valamint este könnyűzenei koncertek szolgálják ki a résztvevők igényeit. A Nemzetközi Levéltári Naphoz (június 9.) igazított Piknik¹² igen jó kezdete a meghirdetett programsorozatnak, amely évről évre hat-nyolc-száz látogatót vonz.

¹⁰ A szereplő levéltáros kollégák: Csiffáry Gabriella, Simon Katalin, Jakab Réka főlevéltárosok (BFL).

¹¹ <https://www.youtube.com/watch?v=hMBq8Az8zxw> (A letöltés ideje: 2022. október 13.)

¹² <https://archivportal.hu/index.php/v-leveltari-piknik/> (A letöltés ideje: 2022. október 13.)

Levéltár-pedagógiai foglalkozások

A levéltár-pedagógia alig egy évtizedre visszatekintő története során kimagasló eredményeket ért el. A kidolgozott számos színvonalas produkció közül két jeles szakmai központ – a BFL és az MNL Jász-Nagykun-Szolnok Megyei Levéltára – munkáját mutatja be az oktatófilm, amelynek címe *Levéltár-pedagógiai foglalkozások: A Pál utcai fiúk és kortársaik nyomában*.¹³

Rácz Attila mondhatni a levéltár-pedagógia módszertanának egyik kidolgozója alapötletéből, illetve Mautner Zoltán levéltáros, levéltár-pedagógussal írott forgatókönyvből született a film. Attila és Zoli a forgatókönyvben részletesen kidolgozta a jeleneteket, rögzítve a helyszíneket, a szükséges kellékeket, a szereplőket, a mondanivalót és a játékidőt. Szolnokról Szabóné Maslowsky Madlen és Mucsi Zoltán levéltárosok, szintén a szakma jeles képviselői, egészítették ki az anyagot. Váczi-Koncz Kata állományvédelmi szemszögből mint restaurátor mutatja be az iratokat. A filmben Attila a jelenlegi városi helyszínről belép a levéltárba és elkezdődik a nyomozás. Ki volt Molnár Ferenc, valószínűleg a regény szereplője, hogy nézett ki lakókörnyezetük és az iskola. Ehhez egyházi és polgári, valamint iskolai anyakönyveket, terveket és térképeket használ fel. Mautner Zoltán a levéltári raktárban mutatja be az iratokat. Beszélnek a levéltár-pedagógia céljáról, módszereikről, gyakorlatukról és tapasztalataikról. A szolnoki kollégák *A szó elszáll – az írás megmarad?* című programjukon keresztül az iratpusztulást, illetve iratvédelmet mutatják be, miközben a gyermekek megismerhetik a levéltári raktárakat, a bekerülő iratokat, a bekerülés és az iratértékelés módját.

Mindkét program mintaként, analógiaként szolgálhat az érdeklődő, gyakorló levéltárpedagógusok számára.

Családfa-kutatás a levéltárban: a Nobel-díjas Wigner Jenő nyomában

A családtörténet-kutatás levéltári kutatóink egyik legkedveltebb foglalatosságuk, de társadalmunk is nyitott, érdeklődő a múltja iránt. A levéltárhasználó amatőr kutatók nagy része kíváncsi saját családjára, „személyes múltja” tényeire, eseményeire. Az elkészített kisfilm – *Családfa-kutatás a levéltárban: a Nobel-díjas Wigner Jenő nyomában*¹⁴ – ehhez nyújt segítséget és ad ötleteket a neves tudós példáján keresztül. A forgatókönyvet Garami Erika levéltáros írta, aki mindennapi kutatótermi gyakorlatából, valamint az úgynevezett „családtörténeti gyorstalpaló” programunkból is jócskán tudott meríteni, valamint szakmailag is ő lektorálta az alkotást. A filmben Agócs Tibor főlevéltáros (BFL) oktatási referens, továbbá Bataka Krisztina levéltárvezető (BME OMIKK) és Csermelyi József levéltáros (EOL) szerepelnek. Erika bemutatja azokat a lehetőségeket, amelyek az egyházi és polgári anyakönyveken túl segítséget nyújthatnak a családfájukat, múltjukat kutatóknak. A Hungaricana és ADT oldalak, a MACSE, valamint a különböző topotékák

¹³ <https://www.youtube.com/watch?v=BL5GRmsKYUE> (A letöltés ideje: 2022. október 12.)

¹⁴ https://www.youtube.com/watch?v=vTA_9GMniJU (A letöltés ideje: 2022. október 12.)

és helytörténeti gyűjtemények is nagy segítséget adhatnak a munkához, tulajdonképpen ehhez ki sem kell feltétlenül mozdulni otthonról. Tibor az iskolai iratok, iskolai anyakönyvek jelentőségét emelte ki, de az iskolai évkönyvek is jó forrásnak bizonyulnak.

A film felhívja a figyelmet a különböző levéltárak kapcsolatára, annak fontosságára is. A Wigner utáni kutatás példáján keresztül mutatjuk be annak módszertanát, hogy követhetjük végig egy személy nyomait levéltárról levéltárra.

Állományvédelmi feladatok a levéltárban: a kiállításrendezés

Állományvédelmi feladatok a levéltárban: a kiállításrendezés¹⁵ című film állományvédelmi szempontból kíván segítséget nyújtani a kiállítások rendezéséhez egy konkrét kiállítás, a „Bor – mindenkor! Szőlő és borkultúra a fővárosban a 17. század végétől napjainkig”¹⁶ példáján keresztül, kezdve a kiállítás koncepciójának megalkotásával, a nehézségek, buktatók, a tervezés és a megvalósítás levéltárosi, illetve restauratori feladatait bemutatva. Hangsúlyt kap a tárgyak, iratok elhelyezése és rögzítése, továbbá a felhasználható segédanyagok és eszközök fajtája, a fény és hőmérséklet terhelés szerepe, a csomagolás, szállítás, másolatkészítés és az online kiállítás is. Szereplők a BFL munkatársai, Simon Katalin főlevéltáros a kiállítás kurátora, Szabó Mónika restaurátor, P. Holl Adrien főosztályvezető és Gyórfy Szabolcs főosztályvezető-helyettes a fotó- és digitalizálóműhely vezetője. Adrien ismerteti a fényterhelés mérés, Szabolcs az oklevélről készítendő másolat készítésének folyamatát. Mónika és Adrien a kiállítás instalálását, a használható eszközöket, anyagokat, rögzítéseket (mágnes, pántok), kereteket, iratvédelmet (fóliák) a gyakorlatban is bemutatják.

Állományvédelmi feladatok a levéltárban: konzerválás levéltárosoknak

A levéltárosi állományvédelmi feladatokat részletező film, *Állományvédelmi feladatok a levéltárban: konzerválás levéltárosoknak*¹⁷ címmel olyan intézmények, gyűjtemények munkatársai számára ad tanácsot, ahol állományvédelmi műhely, képzett szakemberek nem állnak rendelkezésre. Bemutatja a helyes és helytelen tárolóeszközöket, illetve a konkrét irattípusok tárolási módját. Az állagmegóvást a fraktúrbán hajtott iratok portalánításán, műanyagtalanításán, fémtelenítésén keresztül javasolja és az erre használható eszközök fajtáit részletezi. Különböző irattípusok védelme – fotók, térképek, kötetek, dobozok készítése is nagy hangsúlyt kap, valamint időálló technológiákra és anyagfajtákra is felhívják a figyelmet a szakemberek. A szereplő BFL munkatársak: P. Holl Adrien főosztályvezető, Beri Mónika segédrestaurátor, Kún Emese levéltáros, Tóbi Klára főrestaurátor, Vadász Norma Grácia munkatárs. Egyszerű iratszakadások, kiegészítések

---

¹⁵ <https://www.youtube.com/watch?v=XfvPjYWGbKQ> (A letöltés ideje: 2022. október 12.)

¹⁶ Virtuális kiállítás: <http://kioszk.bparchiv.hu/> (A letöltés ideje: 2022. október 13.)

¹⁷ <https://www.youtube.com/watch?v=vsEJDtE7FMw> (A letöltés ideje: 2022. október 12.)

szítések, helytelen technikák, enyves szalagok, oldószerek használata, a laminálás technikájának bemutatása Klára és Norma segítségével valósult meg. Beri Mónika, Adrien, Norma a tárolási technikákat, dobozokat, tékákat, fotópapírokat, borítékokat mutatják be. A speciális iratok (térképek, tervek, fotók stb.) raktári tárolásának módozatairól is képet kapunk Emesétől. A cél olyan állományvédelmi technikák átadása volt, amelyek a preventív állományvédelmet segítik elő. Az állományvédelmi filmek forgatókönyvét P. Holl Adrien készítette és szakmai szempontból is ő lektorálta az alkotásokat.

A fentieket olvasva elégedetten konstatálhatjuk, hogy eredményes munkát végeztünk. Legjobb tudásunk szerint megszerveztük a projektet és zökkenőmentesen haladtunk a megvalósítás irányába. Az első kijelentő mondat kapcsán majd a nézők és felhasználók véleménye lesz a mérvadó, bár tetszésre utaló jeleket már tapasztalhattak az alkotók az ünnepélyes filmpremieren¹⁸ is. A második kijelentő mondat kapcsán megjegyzem, hogy a szervezés, a forgatókönyvírás, a helyszínek lekötése, a szereplőkkel való egyeztetés, a variációk, a menet közben felmerülő kérdések megválaszolása és a fellépő problémák elhárítása, valamint a „nem jó így”, „nem szép”, „homályos”, „hiányzik, hová lett?” és ehhez hasonló, az utómunkák során is felmerülő gondolatok, amely a filmalkotás elkészültét hátráltathatják, természetes velejárói a munkának. Amikor az alkotók jóleső érzéssel hátradőlnek, a nézőknek és olvasóknak erre is érdemes gondolniuk.¹⁹

¹⁸ MLE szakmai nap, 2022.szeptember 20. BFL Gárdonyi Albert terem.

¹⁹ Külön köszönet Bárány Krisztiánnak és profi stábjának, a Filmever Stúdióknak, akik nélkül ez a filmes projekt nem sikerülhetett volna. Névsorban: Bárány Cintia, Bárány Dániel, Csomor Gergő, Gregus Dezső, Hadházi Dániel, Holivitz Edgár, Kiss Krisztofer, Petri Viktor, Steiner Balázs, Szolykó Dávid, Tóth Aranka, Verőcei Gábor.